Абашнік В.О.

ПОЧАТКИ ХАРКІВСЬКОЇ «СКОВОРОДІАНИ»

Перші кроки світової та української «Сковородіани» тісно пов'язані з харківською університетською філософією та «Харківською філософською школою І. Є. Шада». Після прибуття із Йєнського університету до Харкова у 1804 р. професор Йоганн Баптист або Іван Єгорович Шад (1758–1834) не лише зробив вагомий внесок у розповсюдження ідей Канта, Фіхте та Шеллінга в Україні, але й заснував філософську школу [2]. Її представники захистили під керівництвом Шада магістерські та докторські дисертації у Харківському університеті, й викладали філософські дисципліни в різних університетах, ліцеях, гімназіях та училищах України й тодішньої Російської імперії.

У цьому контексті слід зазначити, що І. Є. Шад не читав харківським студентам про творчість Г. С. Сковороди у рамках своїх курсів з історії філософії. Однак ключову роль у зародженні «Харківської Сковородіани» відіграли загально-філософські імпульси, які виходили із творчої та викладацької діяльності професора Шада. В рамках його філософських занять у 1804–1816 рр. харківські студенти не лише засвоювали зміст іноземних філософських традицій, в першу чергу, «новітньої німецької філософії» (Кант, Фіхте, Шеллінг, Шад). Під впливом Шадових лекцій у харківських студентів виникало бажання займатися історією філософської думки в Україні, зокрема в Слобідській Україні, столицею якої був Харків. Філософський патріотизм, ініційований лекціями та диспутами І. Є. Шада, спонукав харківських студентів шукати, уточнювати, заново відкривати твори напівзабутих або малодосліджених вітчизняних мислителів, серед яких першість тримав український пророк Г. С. Сковорода.

Першим харківським учнем-сковородинознавцем І. Є. Шада був відомий у майбутньому письменник та журналіст Василь Григорович Маслович (1793–1841). Після закінчення повного курсу у Слобідсько-Українській гімназії з серпня 1810 р. він продовжив

навчання на Словесному відділенні Харківського університету. На протязі трьох років Василь Маслович приймав участь у практичних заняттях та слухав лекції професора І. Є. Шада з філософських дисциплін, зокрема, з історії філософії, логіки, психології, моральної філософії, природного права та естетики. У червні 1813 р. Маслович закінчив навчання й захистив кандидатську роботу у Харківському університеті, ніcля чого почав займатися літературною діяльністю та написав «Оду до Шада».

Оскільки за Університетським статутом 1804 р. кандидатам дозволялося захищати як магістерську, так і докторську дисертацію (різниця полягала лише у кількості усних та письмових іспитів), то деякі учні І. Є. Шада скористалися цією нагодою, наприклад, Густав Гесс де Кальве, Григорій Хлапонін. Серед них був також Василь Маслович, який випустив докторську дисертацію «De natura pulchri et sublimi» (1815). Після цього, навесні 1816 р. він складав письмові та усні докторські іспити у Харківському університеті. У рамках цих іспитів Масловича «...запитували – Шад з філософії (відповідав добре)» [4, 650]. Після складання інших іспитів Василь Маслович отримав вчену ступінь доктора.

У філософському відношенні важливим твором Василя Масловича був «О Басне и Баснописцах разных народов» (Харків 1816), де він також писав про українського мислителя. Зокрема, автор тут наголошував: «Сковорода, стоїк-філософ або Харківський Діоген, який не був прославлений в жодному часопису, але якого будуть завжди поважати ті, яким любе чеснотливе та тверезе життя людей» [6, 118]. Далі цей харківський учень Шада вказував на інші риси творчості та характеру Г. С. Сковороди. Названа характеристика Василя Масловича послугувала початком харківської та української «Сковородіани», яку продовжили два інших учні філософа І. Є. Шада.

Вже в наступному році вказане започаткування продовжив другий харківський учень професора філософії І. Є. Шада, доктор філософії Густав Густавович Гесс де Кальве (1784–1838). Так, в «Українському віснику» була надрукована його стаття «Сковорода, цинік теперішньої доби» (1817), яка вийшла разом зі статтею «Лопанський міст – уривок із спогадів про Харків» українсько-французького письменника й просвітника Івана Вернета (1760–1825) під загальною назвою «Сковорода, український філософ» [1]. Порівнюючи Г. С. Сковороду з античними кініками (циніками) та вказуючи на назву статті, Гесс де Кальве писав: «В цьому

він був стоїком; але більше дотримувався цинічпої секти, з тією різницею, що не шукав подібно до Діогена людей зі свічкою» [5, 113].

Серед харківських учнів професора І. Є. Шада був також майбутній фахівець з етнографії, статистики та географії, академік Петро Іванович Кеппен (1793–1864). Після закінчення повного курсу навчання на Етико-політичному відділенні Харківського університету (1810–1812), під час якого він слухав філософські лекції Шада, Кеппен з успіхом склав кандидатські іспити й отримав ступінь кандидата філософії. В 1813 р. він складав магістерські іспити, зокрема, усно відповідав на питания «...із логіки – «що таке судження, в чому різниця між судженням та умовиводом, про види силогізмів» (відповідав Beпe)» [4, 611]. Пізніше харківський магістр Петро Кеппен переїхав до Санкт-Петербургу, де зробив успішну письменницьку та наукову кар'єру.

У контексті сковородинівської теми важливою була стаття Петра Кеппена «О составлении словаря харьковских писателей (Письмо к издателю «Московского телеграфа»)» або «Про складання словника харківських письменників (Лист до видавця «Московського телеграфу»)» у № 11 названого часопису за 1828 р. У цій праці Петро Кеппен також вказував на Г. С. Сковороду та його творчість. Таким чином, ніcля Василя Масловича та Густава Гесса де Кальве він став третім харківським випускником та учнем професора І. Є. Шада, який наголошував на важливості досліджень щодо постаті та творчості українського мислителя. Ця важлива традиція Харківської університетської філософії, яка виникла під впливом лекцій та диспутів І. Є. Шада, отримала продовження в наступиі роки у творчості інших представників харківської філософської кафедри [3], котрі внесли вагомий внесок до української та світової «Сковородіани» [7, 24].

ЛІТЕРАТУРА

1. Абашнік В. Французький просвітник Жан Верне на Слобожанщині, або післямова до футбольних матчів «Сошо-Монбельяр» – «Металіст» / В. Абашнік // Слобідський край. – 8 верес. 2011. – С. 4.
2. Абашник В.А. Разум по-слобожански (рецепция и критика понятия разума в «Харьковской школе Шада») / В.А. Абашник // Проблема раціональності наприкінці XX століття : матеріали V Харк. міжнар. Сковородинівських читань (29–30 верес. 1998 р.). – Х.: Ун-т внутр. справ, 1998. – С. 6–12.

3. Абашник В.А. Харьковские университетские философы о Г.С. Сковороде / В.А. Абашник // Григорій Сковорода у світлі філології, філософії та богослов'я : матеріали XX Харк. міжнар. Сковородинівських читань, присвяч. 290-річчю з дня народження Г.С. Сковороди (Сковородинівка, 27–29 верес. 2012 р.). – Х. : Вид. Савчук О.О., 2013. – С. 8–15.
4. Багалей Д.И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). Т. 2. (1815–1835) / Д.И. Багалей. – Харьков: Паровая Тип. и Литогр. Зильберберг, 1904. – 1136, [2] с., [7] л. портр.
5. Гесс де Кальве Г.А. Г. Сковорода, циник нынешнего века / Сковорода, украинский философ / Г.А. Гесс де Кальве // Украинский вестник. – 1817. – Ч. 6., кн. 4. – С. 106–119.
6. Маслович В. Сковорода / В. Маслович // О басне и баснописцах разных народов, известие об их жизни, с некоторыми замечаниями на их басни и самыя басни оных / Василий Маслович. – Х. : В Унив. тип., 1816. – С. 118–119.
7. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. – Харків : Майдан, 2010. – 1400 с.